

Hoofdstuk 6 Overheidsingrijpen

6.1 Overheidsingrijpen

Waarom en hoe grijpt de overheid in?

De overheid levert collectieve goederen omdat ze niet leverbaar zijn via de markt. *Collectieve goederen* zijn goederen waar je je niet aan kunt onttrekken, ze zijn niet splitsbaar in individuele eenheden en je kunt er geen prijs voor vaststellen. Goederen waar je je wel aan kunt onttrekken, die wel splitsbaar zijn en die door het bedrijfsleven worden geleverd, heten *individuele goederen*. Individuele goederen zijn leverbaar via de markt. De overheid levert ook individuele goederen. Deze door de overheid geleverde individuele goederen heten *quasi-collectieve goederen*.

Externe effecten zijn bijkomende gevolgen van de productie en consumptie die niet tot uitdrukking komen in de marktprijs.

Bij *negatieve externe effecten* is er sprake van extra schade en kosten, die niet in de prijs tot uitdrukking komen. De kosten van negatieve externe effecten heten *maatschappelijke kosten*.

Maatschappelijke kosten komen ten laste van de overheid en daarmee worden ze door alle inwoners via de belastingen betaald.

Bij *positieve externe effecten* is er sprake van extra voordelen, die niet in de prijs tot uitdrukking komen. De opbrengsten van dergelijke positieve externe effecten heten maatschappelijke opbrengsten. Maatschappelijke opbrengsten zijn in het voordeel van alle inwoners.

Het vrije marktmechanisme kan leiden tot onaanvaardbare situaties. In dat geval grijpt de politiek in. Dat gebeurt ook als ondernemingen misbruik maken van hun economische macht.

Als het vrije spel van vraag en aanbod leidt tot ongewenste verdeling van inkomens, ongewenste externe effecten of ongewenste economische macht, grijpt de overheid in door regulering en collectivisatie. Als de overheid wetten of regels opstelt, waaraan consumenten en producenten zich moeten houden, heet dat *regulering*. Bij *collectivisatie* worden taken van de particuliere sector overgenomen door de collectieve sector. Als een particulier bedrijf wordt opgekocht door de rijksoverheid heet dat *nationalisering*.

Als de overheid vindt dat de productie meer aan de markt kan worden overgelaten, wordt ingegrepen door deregulering en privatisering. Bij *deregulering* is sprake van versoepeling of afschaffen van wetten en regels. Bij *privatisering* worden taken van de collectieve sector overgenomen door de particuliere sector.

6.2 Maximumprijs

Welke gevolgen heeft een maximumprijs voor de markt?

Als de prijs op een markt onaanvaardbaar hoog is, kan de overheid een maximumprijs instellen om consumenten te beschermen. Bij een *maximumprijs* op markten met volledige mededinging ontstaan er vraagoverschotten (aanbodtekorten). De overheid moet dan zorgen voor een *distributiesysteem*. Sommige mensen zijn bereid om meer te betalen dan de maximumprijs. Daarom moet de overheid ook controleren en straffen uitdelen als er gehandeld wordt op de *zwarte markt*.

Maximumprijzen leiden bij volledige mededinging tot *niet-efficiënte allocatie*: de productiemiddelen zijn niet optimaal afgestemd op de behoeften. Er zijn dan vraagoverschotten (aanbodtekorten) op de markt. Door een maximumprijs bij volledige mededinging daalt het totaal van consumenten- en producentensurplus zodat er een welvaartsverlies optreedt.

Economie Integraal havo

Samenvatting

Als de overheid een maximumprijs op monopolistische en oligopolistische markten instelt, die hoger is dan de marginale kosten, zal het bedrijf het extra gevraagde aantal goederen aanbieden. In die situatie stijgt het totaal van consumenten- en producentensurplus en verbetert de allocatie, want de productiemiddelen zijn dan beter afgestemd op de behoeften.

6.3 Minimumprijs

Wat zijn de effecten van een minimumprijs voor de markt?

Als de prijs op een markt onaanvaardbaar laag is, kan de overheid ingrijpen met het instellen van een minimumprijs om de producenten te beschermen. Minimumprijzen leiden bij volledige mededinging tot *niet-efficiënte allocatie*: de productiemiddelen zijn niet optimaal afgestemd op de behoeften, want er zijn *aanbodoverschotten (vraagtekorten)* op de markt. De overheid kan het evenwicht op de markt herstellen door het opkopen van het aanbodoverschot. De vraaglijn schuift dan naar rechts.

Veilingen van land- en tuinbouwproducten gebruiken minimum- of bodemprijzen. Er is sprake van doordraai als een partij goederen uit de verkoop wordt gehaald zodra de prijs beneden de bodemgrens zakt. Het veilingbestuur stelt de doordraaiprijs vast. Het evenwicht kan bij de minimumprijs worden hersteld door het vernietigen van het aanbodoverschot. De aanbodlijn schuift dan naar links.

6.4 Indirecte belastingen en subsidies

Welke invloed hebben indirecte belastingen en subsidies?

Indirecte of prijsverhogende belastingen zijn belastingen die betaald moeten worden bij de aanschaf, het bezit of het gebruik van bepaalde goederen. Voorbeelden zijn: *btw* (belasting over de toegevoegde waarde), *accijnzen* (belasting op schadelijke goederen), *bpm* (Belasting van Personenauto's en Motorrijwielen), *rekeningrijden/kilometerheffing* (heffing per afgelegde afstand/kilometer), *douanerechten of invoerrechten* (belasting op ingevoerde goederen) en *milieuheffingen* (belasting op vervuilende goederen). Door indirecte belastingtarieven te verhogen of te verlagen veranderen de prijzen van producten. Belastingverlaging stimuleert bijvoorbeeld de verkoop en productie van bepaalde goederen en diensten. Hierdoor verandert de uitkomst van het marktmechanisme.

De overheid kan de uitkomst van het marktmechanisme ook beïnvloeden door het geven van *subsidies*. Als de overheid een subsidie geeft om de aanschaf, het bezit of gebruik van goederen te stimuleren, daalt de marktprijs. Ook worden subsidies gegeven voor milieu- en energiebesparende producten en investeringen. De huurtoeslag en zorgtoeslag maken wonen en de zorgverzekering ook voor minder draagkrachtigen betaalbaar.

6.5 Overig ingrijpen

Op welke andere manieren grijpt de overheid in op de markt?

Met de Mededingingswet probeert de overheid voor voldoende concurrentie op de markt te zorgen. De *Autoriteit Financiële Markten (AFM)* geeft vergunningen af aan accountants, controleert op handel met voorkennis en controleert financiële bijsluiters bij beleggingsproducten. De *Autoriteit Consument en Markt (ACM)* spoort kartels en economische machtsposities op en moet toestemming geven bij een fusie of een overname. Zij moet ook controleren of andere marktpartijen wel voldoende toegang krijgen als een bepaald stuk infrastructuur in handen is van één eigenaar.

Een *productiequotum* is een door de overheid ingestelde maximale productie. Ook bestaan er productieverboden. Door de instelling van een quotum daalt de aangeboden hoeveelheid. Bij gelijkblijvende vraag stijgt de marktprijs. Motieven voor het instellen van een quotum of

Economie Integraal havo

Samenvatting

productieverbod zijn het beschermen van natuur en milieu, het beschermen van veiligheid en gezondheid, het tegengaan van overproductie.

Er bestaan er nog vele andere regels, wetten en vergunningen, waarmee de overheid de markt beïnvloedt.